

Filosofija

Vakarzemes
bagātība

Letonikas
perspektīvas

Prieka fenomens

Tuvienes
estētikas/distances
kultūras

Heidegera skatījums
uz Platonu

Par mākslasdarba
lietiskumu

Daudzpusīgā
Eirodzīve

Meskirhe. pilsēta ar zvaigzni

Saturs

Maija Kūle, Velga Vēvere, Raivis Bičevskis. Martīns Heidegers un eiropēiskās domāšanas formas. Ievads almanaha tematikā..... 8

Studijas I. Heidegers

Martīns Heidegers. Nabadzība.	13
Raivis Bičevskis. Vakarzemes bagātība. Martīna Heidegera priekšlasījums «Nabadzība».....	19
Enriko Millers. «Ideja» un «patiesības» «esamība». Heidegera skatījums uz Platonu.....	25
Andrejs Patkuls. Par zinātnes kā filosofijas formas problēmu Hēgeļa absolūtajā ideālismā un Heidegera fundamentāloģijā.....	40
Māra Rubene. Tuvienes estētikas / distances kultūras: Martīna Heidegera telpas fenomenoloģija.....	56
Linda Gediņa. Heidegera pasaules un valodas koncepcija.....	70
Ineta Kivle. Edmunda Huserla atgriešanās pie lietām un Martīna Heidegera lietas lietiskums	81
Ieva Gintere. Par mākslasdarba lietiskumu	97

Studijas II. Letonika

Jānis Stradiņš. Dažas piezīmes par Letonikas perspektīvām	103
Ināra Klekere. Prieka fenomens 18. gadsimta pēdējās trešdaļas un 19. gadsimta sākuma latviešu dzejas publikācijās	113

Studijas III. Klasikas interpretācijas

Žanete Narkēviča. Poiēsis, mimēsis un metaphora Aristoteļa «Poētikā»	123
--	-----

Ineta Kivle

Edmunda Huserla atgriešanās pie lietām un Martīna Heidegera lietas lietiskums

*Lietas par sevi un lietas, kas parādās,
viss esošais, kas vispār pastāv,
filosofijas valodā saucas par lietu.¹
M. Heidegers*

Filosofisks skatījums uz lietām sākas līdz ar filosofijas rašanos un, vērojot lietas, raisījās pirmie filosofiskie jautājumi. Pirmsokratiskie domātāji, antīkie grieķu klasikas pārstāvji nešaubījās, ka lietas ir. Līdz ar filosofijas attīstību mainījās arī skatījums uz lietām, lietu esamību sāka apšaubīt jaunlaiku racionālisms, izstatot subjektu no pasaules un lietām. Katru reizi lietu domāja citādi, un katrā atšķirīgā filosofijā lietai ir cita vieta un nozīme. Pārstāstot domāšanas vēsturi par lietām, iespējams izstāstīt nozīmīgu filosofijas vēstures daļu. Tas nenozīmē, ka lietai ir noteicošā vieta filosofijā, bieži jēdzienu lieta piemin tikai garāmejojot, lai pamatotu kādu citu domu, bet visi šie dažādie skatījumi uz lietām un caur lietām uz ko citu apliecina, ka cilvēks ir attiecībās ar lietām. Lietu nozīme noteiktā filosofijā vienlaikus izgaismo cilvēka, pasaules un patiesības izpratni. Filosofijas vēsturē domāšanas ceļi par lietām nemitīgi veidojas no jauna, iezīmējot divus noteicošus virzienus, kuri nav atdalāmi viens no otra, bet tajā pašā laikā katrs atšķirīgi attiecas pret lietu:

- 1) lieta, kas dota priekš mums;
- 2) lieta pati par sevi tās tapšanā, būtībā, iznīcībā.

Lietu tās tapšanā, būtībā, iznīcībā skatīšu saistībā ar grieķu domātāju (6.–4. gs. pr. Kr.) izteikumiem un Martīna Heidegera (Heidegger) (1889–1976) filosofiju.

Lietas, kas dotas mums, lai caur lietām atklātu aprioru pamatu un būtības, analizēšu, pamatojoties uz Edmunda Huserla (Husserl) (1859–1938) fenomenoloģiju. Lietu skatījums katrs pats par sevi pārsniedz vēsturisko laikmetu ierobežojumus un turpina iesākt citās, atšķirīgās domāšanas tradīcijās. To var redzēt pirmssokratisko domātāju un Martīna Heidegera radniecīgajā skatījumā uz lietām, kaut arī vēsturiskā laika starpība starp viņiem ir vairāk nekā divi tūkstoši gadu. Tā ir arvien jauna lietas pārdomāšana, laiku pa laikam aizmirstot grieķisko vai paņemot no tās tikai kādu noteiktu domu. Tad atkal atgriežas pie domāšanas par lietu un jau iepriekš pateikto ievieto citos sapratnes horizontos.

Raksturošu galvenokārt divus filosofiskus skatījumus, kuros:

1) Edmunds Huserls «atgriežas pie lietām», lai ieraudzītu kaut ko citu, kas atrodas aiz lietām un ko varam atklāt tāpēc, ka domājam, pārdzīvojam uztvērumā dažādas esošas lietas. Šis skatījums jautā: Kā es zinu, ka lieta ir? Kā es tveru un pārdzīvoju lietas?

2) Martīns Heidegers skata lietu no pašas lietas, tā atklājot lietas lietiskumu, pamatu, kāpēc kāda lieta ir lieta un nevis kas cits. Šāda pieeja jautā: Kas veido lietas kodolu un būtību? Kā ir lieta?

Pirmajā gadījumā noteicošās ir Es un lietas tās fenomenālajā statusā attiecības, otrajā – pašas lietas spēja parādīt savu savpato būtību, kas izgaismojas lietas spējā lietiskoties.

Skatījums uz lietām ir tikai viens no daudziem jautājumiem, kurus analizē abi filosofi. Līdz ar lietām E. Huserla un M. Heidegera filosofija runā arī par izzināmības, sapratnes, eksistences pamatiem, cilvēku attiecībām ar pasauli, ar citiem. Daudzus jautājumus, kas izanalizēti E. Huserla filosofijā, kā, piemēram, apziņas intencionālās struktūras, iekšējā laikapziņa, fenomenoloģiskā redukcija u.c., M. Heidegera filosofija neizvirza pirmajā plānā. M. Heidegera uzmanība ir vērsta uz esamības, eksistences, klātesamības, patiesības problēmām.

Kad 20. gadsimta sākumā klasiskās fenomenoloģijas izveidotājs E. Huserls aicināja atgriezties pie lietām, filosofijas uzdevumu viņš redzēja nevis lietu analīzē, bet gan lietu izzināšanas iespējamības analīzē. Viņa filosofijā primāra ir nevis lietas būtība, bet gan spēja izzināt šo lietu. M. Heidegera filosofija neatkārtoto fenomenoloģiskās analīzes, kas izskaidro lietu un pasaules tvērumu apziņā, bet, nerunājot pretim E. Huserla filosofijai un izmantojot to, skata pašu lietu, mākslas-darbu, darinājumu, dzeju u.c.

Jo vēlāk ir sarakstīti M. Heidegera darbi, jo tie arvien vairāk attālinās no klasiskās fenomenoloģijas. (..) Viss esošais, to skaitā arī lieta, ir piederošs esamībai. Jautājot lietu no esamības, mēs reizē jautājam esamību un esamībā esam gan paši, gan lieta.

M. Heidegers saka, ka filosofijā izvirzītais jautājums izgaismo domāšanas un saprašanas ceļu un jautājuma rašanās ir pamats tam, kā mēs domājam un ko domājam. Domāšana par lietām ir jautājumos: Kā ir lietas? Kā es zinu lietas? Kas ir

lietas? Filosofiskā tekstā jautājums var arī nebūt uzrakstīts kā jautājuma teikums, bet filosofiskais teksts kopumā, jautājot apjēdz un skaidro, parāda noteiktu domāšanas veidu, kurā iekļaujas viss, ko domājam, šajā gadījumā – lietas.

Atgriešanās pie lietām

Ar jautājumu – Kā es apziņā tveru lietas, tās neizmainot? – E. Huserls atklāj, ka lieta pati par sevi nav viņa fenomenoloģisko analīžu mērķis, bet lieta ir sākums, lai pamatotu ko citu, dziļāku, kas ir pamatā lietu tvēruma iespējamībai. Apziņā tvert lietas, tās neizmainot, nozīmē atļaut uztvertajai lietai saglabāt pašai savu dotību. Tas nozīmē neveidot nekādus pārsteidzīgus pasaules skaidrojuma, bet koncentrēties uz apziņas darbību vispār. Aicinājums «atgriezties pie lietām» nozīmē domāt lietas to uztvērumā, skatīt lietas Šeit un Tagad tiešā apziņas pārdzīvojumā. E. Huserls uzdod jautājumus: «Kā izziņa var tikt skaidrībā par savu saskaņu ar lietām par sevi, tās 'tvert'? Kāda daļa lietām par sevi ir par mūsu domugājieniem un par tos regulējošiem loģiskiem likumiem?»²

Lietas jēdziens E. Huserla filosofijā ir skatīts kopā ar fenomenoloģijas pamatjēdzieniem: fenomenu, apziņas intencionālo struktūru, fenomenoloģisko, eidētisko un transcendentālo redukciju, iekšējo laikapziņu, dzīvespasauli u.c. Lieta E. Huserla filosofijā nav skatīta pati par sevi, bet tā gan parāda ceļu, kā, tverot lietas, izgaismojas lietu izziņas iespējamība.

Edmundu Huserlu interesē:

- 1) lieta kā jēgpilns fenomens, kā notikums apziņā, ar kuras tvērumu atklājas cilvēkam sākotnēji piemītošas apziņas intencionālās struktūras un transcendentālā Ego būtība;
- 2) korelācijas starp apziņas intencionālo vērstību, no vienas puses, un lietas parādīšanos, no otras puses;
- 3) lietas, pasaules, Es konstituēšanās apziņā, garīgās pasaules un sapratnes horizontu veidošanās;
- 4) lietas nevis kā izzināmu vai neizzināmu lietu kopums, bet lietu tvērumā kā izziņas iespēju pamatojums;
- 5) lietas dotība tās priekšmetiskumā un parādībā, kas paver iespēju lietas ontoloģiskam skatījumam.

Lietas kā jēgpilni fenomeni ir uztvertas, pārdzīvotas, domātas lietas, tās ir Šeit un Tagad tiešā apziņas tvērumā, apziņas dzīvē: «Viss, kas man kā cilvēkam pastāv kā esošs un lietderīgs, radies un noris manā apziņas dzīvē.»³

Apziņa, vienmēr būdama piepildīta, nemitīgi darbīga, vērsta uz lietām, vienlaikus atklāj tai apriori piemītošas intencionālas struktūras, kuras E. Huserls raksturo kā neapšaubāmas būtības. Apziņas intencionālās struktūras ir sākotnējas, tās

vienmēr pastāv līdz ar cilvēku, mēs nevaram no tām atbrīvoties vai tās iegūt, atšķirībā no lietām, kuras ir mainīgas, atnākošas un aizejošas: «Apziņas pamatīpašība – tās apziņas, kurā es kā Es dzīvoju, ir tā saucamā intencionalitāte, katra attiecīgi mirklīgā apziņa par kaut ko. Tie ir tie apziņas izpausmju veidi, kuros noris mana Es dzīve.»⁴

Katrs no mums citādi attiecas pret lietām, ar dažādām intencēm pret vienu un to pašu lietu, tāpēc lietu jēgas mainās, vienai un tai pašai lietai jēgas var būt gan pretrunīgas, gan viena otru papildinošas, gan viena otru noliedzošas, tāpat arī mūsu pašu attieksme pret vienu un to pašu lietu ir mainīga. Lieta, uz kuru ir vērsta intence, nav tikai materiālu lietu parādības apziņā, tā ir jebkas, ko domājam un pārdzīvojam – idejas, notikumi, pateiktas frāzes, iekšēji pārdzīvojumi. Šādā nemitīgā apziņas plūsmā notiek daudz un dažādu lietu jēgu veidošanās. Piemēram, skatoties filmu vai lasot grāmatu, ikviens tver redzēto un lasīto ar dažādām intencēm – ar interesi, vienaldzību, garlaicību, prieku. No redzētā, lasītā un mūsu attieksmes, kuru radījusi kāda noteikta filma vai grāmata, veidojas šīs filmas un grāmatas jēga (...). «Grāmata ar savām lapām, savu iesējumu utt. ir lieta. Šai lietai kāds otrais – jēga – nav pievienots klāt, bet gan noteiktā veidā «apgarojoši» caurauž fizisko veselo, proti, apgarojot katru vārdu, taču ne katru vārdu pašu par sevi, bet gan vārdu kopsakarus, kurus jēga saista par jēgveidojumiem. (...) Garīgā jēga, apgarojot jutekliskās parādības, noteiktā veidā ir ar tiem sakususi.»⁵

Mūsu kopējās attieksmes pret pārdzīvoto ir intersubjektīvi nosacītas, tās veido kopīgu jēgu un kopīgu garīgo pasauli. Mēs saprotamies, ja mums ir līdzīgas intences pret lietu. Līdz ar lietu jēgu veidošanos atklājas intersubjektīvas attiecības un kopīga jēga par vienām un tām pašām lietām veido saprašanos. Ja mēs tveram apziņā lietu neiejūtoties, bez uzmanības, tā parādās nevis pati no sevis, bet no mūsu gribēšanas lietu redzēt tādu, kāda tā mums ir izdevīga. «Nevienai lietai par sevi nepiemīt individualitāte.»⁶ Cilvēka attieksmē pret lietu veidojas šīs lietas jēga šajā pārdzīvojumā, bet reizē arī lietas kopīgā, intersubjektīvi nosacītā jēga. Ja arī kāds cits pret šo pašu lietu attieksies citādi un viņa lietas jēga atšķirsies no manējās, lietai vēl piemīt kopīga jēga, ar kuru atšķiram to no citām lietām.

Līdzās šīm daudzajām jēgām, kuras veidojas no jauna, mainoties apziņā lietām, E. Huserls runā arī par absolūtas jēgas atsegšanu, «kura priekš mums piemīt šai pasaulei pirms visas filosofēšanas un acīmredzot ir gūta no mūsu pieredzes; tā ir jēga, kas var tikt filosofiski atsegta, bet nekad ne izmainīta».⁷ Absolūtas jēgas, atšķirībā no kādas noteiktas lietas jēgas, attiecas uz tīrā evidencē un tīrā intuīcijā tvertu apziņas intencionālo struktūru un transcendentālo Ego. «Visplašākā nozīmē evidence apzīmē vispārēju intencionālās dzīves pirmsfenomenu, pavisam īpašu sevis-paša-pasniegšanas, pašattēlošanas apzinājuma veidu.»⁸

E. Huserla fenomenoloģijas mērķis ir atklāt, kā nonākt līdz šādam tīram Es. Viņš sāk ar lietām un nonāk līdz būtībām. Lai nonāktu līdz šādām neapšaubāmām būtībām, E. Huserls izstrādā īpašu metodi filosofijai – trīspakāpju redukciju, kura nav sadalāma neatkarīgās daļās, tāpat arī tā nav īpaša, pakāpeniska iedziļināšanās

sevī, kas noslēdzas ar kādu neizskaidrojamu pārdzīvojumu. Redukcija notiek sevis domāšanā un evidencē vienlaicīgi, kur gan fenomenoloģiskā, gan eidētiskā, gan transcendentālā redukcija nav atdalītas viena no otras.

1) Fenomenoloģiskā redukcija skata, kā fenomeni ienāk un iziet no apziņas plūsmas, kā veidojas lietu jēga. Tā parāda būtības struktūras ikvienas lietas tvērumam.

2) Eidētiskā redukcijā mēs nonākam pie būtības skatījuma, izziņas iespējamības un pieredzes pamatlikumiem. Eidētiskā redukcija atbrīvo apziņu no pieredzējumiem, mainīgām un plūstošām lietām apziņas straumē. To ir iespējams panākt ar atturēšanos (epohē), tas ir, mēs atturamies no visiem pārsteidzīgiem spriedumiem par pasauli un lietām.

Bet kā var attīrīt apziņu, ja E. Huserls pierāda, ka tā vienmēr ir par kaut ko, tā nekad nav tukša. Fenomenoloģija apgalvo, ka apziņa vienmēr ir vērsta uz kaut ko, bet tajā pašā laikā «ikviens objekts, ikviens priekšmets vispār (arī imanentais) apzīmē kādu transcendentālo ego sakarību struktūru».⁹ Šīs struktūras tvērums evidencē arī ir eidētiskās redukcijas mērķis. Precīzāk sakot, tā ir nevis apziņas atbrīvošana no lietām, bet gan apziņas struktūras ieraudzīšana caur lietām.

Šo struktūru veido: Es (Ego) – intence (cogito, noēze) – lietas parādība, fenomens (cogitatum, noēma). Šī intencionālā struktūra ir nemitīga notikšana un mainība, kas izgaismo arī iekšējās laikapziņas struktūru, kura, tāpat kā apziņas intencionalitāte, ir imanenti piemītoša cilvēkam, un šīs abas struktūras patiesībā ir viena struktūra, jo jebkura intence notiek iekšējā laikā, tāpat kā lietas parādību mēs arī vienmēr tveram iekšējā laikā. Iekšējās laikapziņas struktūru veido nepārtraukta retenču – protenču ķēde, kurā lieta vienmēr ir tverta Šeit un Tagad: retence (pagātne, aizture) – Šeit un Tagad – protence (nākotne, gaidas). Iekšējās laikapziņas plūsma un apziņas intencionālā vērstība kopā veido transcendentālā ego sakarību struktūru, kas tverama caur lietām.

3) Transcendentālās pieredzes redukcijā konstituējas tīrais Es. Transcendentālais Ego neatrodas lietu fenomenu ietvaros. Transcendentālais Ego ir domājams kā ideāls, apriors lielums: «Pats ego ir esošs pats priekš sevis kontinuāri un evidenti, tātad sevi kā esošu pats sevī konstituējošs (..) Ego tver sevi ne vien kā plūstošu dzīvi, bet arī kā Es, kas kaut ko pārdzīvo, izdzīvo (..), būdams viens un tas pats.»¹⁰ Transcendentālais ego ir pārsniedzis mainīgo subjektivitāti, bet vienlaicīgi konstituē gan transcendentālo pasauli un sevi, gan plūstošo, mainīgo dzīves pieredzi. «Ego tā transcendentālajā savpatumā nav tikai uz korelatīvu fenomenu reducēts – kā ierastā cilvēka Es, kas atrodas visaptverošā pasaules fenomena ietvaros. Te drīzāk ir runa par kādu būtiski pieteiktu universālās konstituēšanās struktūru, kuras iekšienē izvēršas transcendentālā ego dzīve, kad tas konstituē objektīvo pasauli.»¹¹

Transcendentālo Ego var salīdzināt ar kādu absolūtu skaitli, kas reāli nemaz nav, bet, pateicoties šādam absolūtam skaitlim, ir iespējami bezgalīgi daudzi skaitļi. E. Huserls, būdams vispirms matemātiķis, meklē tīru, ideālu pamatojumu, kas ir brīvs

no mainīgās dzīves, kas ir neapšaubāms. Filosofijā matemātiska izskaitļošana īsti nedarbojas, to pamato arī E. Huserla fenomenoloģijā aprakstītās īpašās intences, ar kurām iespējams tvert būtību. Šīs intences, kuras pat nav intences, bet ir noteikts Es stāvoklis, ir tīra intuīcija, evidence, matemātiski nav apjēdzamas un izskaitļojamas, ne arī loģiski pamatojamas.

Tīrais Es ir mūsu intencionalitātes īpašs objekts, kuru mēs tveram nevis kā esošu lietu, kas ienāk apziņā no malas, bet gan transcendentālajā pieredzē mēs paši no sevis tveram sevi, evidencē apjēdzam to, kas visu laiku ir mums klāt, neatkarīgi, kādas lietas pārdzīvojam, izzinām vai vērojam. «Tā kā es kā transcendentālais ego esmu tieši tas, kas atklāj sevi kā ego te vienā, te citā jēgdibinājumā, un tādējādi varu atskārst savu īsteno un patieso esamību.»¹²

E. Huserls sāk no perifērijas – ar mainīgu un katru reizi citādu lietu tvērumu apziņā, kamēr nonāk līdz lietas tvēruma iespējamībai – apziņas apriorajām struktūrām un transcendentālā Ego, tīrā Es konstituēšanai. Reālajā dzīvē nav iespējams šāds tīrs Es pats par sevi bez saistības ar lietām un pasauli, bet tajā pašā laikā tas ir pamats mūsu izzīņas iespējām, par kurām mēs vispār neko nevarētu pateikt, ja mainīgās lietas nepārdzīvotu kā personāli Es, kur katru reizi lietu pārdzīvojums ir citādāks un lietu mainīgie uztvērumi apziņā veido arvien jaunu pasaulu konstituēšanos.

Fenomenoloģiskā skatījumā mums nav citas lietas un cita pasaule kā vien tās, kas ir apziņas pārdzīvojumu plūsmā. Fenomenoloģijā pasaule un lietas ir dotas uztvērumā, vērojumā, pārdzīvojumā, atcerējumā un citās intencionālās darbībās: «Es nevaru iemājt nevienā citā pasaulē, nevaru būt pieredzošs, domājošs, vērtējošs un darbīgs ne pret vienu citu pasauli kā tikai pret to, kuras jēga un lietderība nāk no manis paša un pastāv manī pašā.»¹³

E. Huserla fenomenoloģijā ir raksturotas dažādas pasaules: appasaule, dzīvespasaule, idealitāšu pasaule, empīriskā pasaule, ķermeniskā pasaule, uzskatāmā pasaule, bezgalīgā pasaule, izteiktā pasaule u.c. Visas šīs pasaules, kaut arī ietver sevī atšķirīgas iezīmes, ir konstituējušās apziņā, tās ir jēgpilnas un var būt tikai garīgas pasaules. Piemēram, «appasaule ir personas aktos uztvertā, atmiņā atsauktā, domas veidā tvertā, no kaut kā iedomātā vai secinātā pasaule – pasaule, kuru šis personālais Es ir apzinājies, kura viņam ir šeit, pret kuru viņš kaut kā izturas, piemēram, tematiski izzinot un teoretizējot attiecībā pret lietām, kas viņam parādījušās, vai izjūtot, vērtējot, darbojoties, tehniski izveidojot utt. (..) Persona ir tieši priekšstatošā, jūtošā, vērtējošā, tiecošās, darbojošās persona un katrā šādā personālā aktā atrodas attiecībā pret kaut ko, pret savas appasaules priekšmetiem. (..), appasaule ir nevis pasaule «pati par sevi», bet gan pasaule «priekš manis».»¹⁴

E. Huserla filosofijā nav divas nodalītas pasaules: garīgā, ideju, domu pasaule, no vienas puses, un materiālo lietu pasaule, no otras puses, izzināmā pasaule, no vienas puses, un neizzināmā pasaule, no otras puses. Viņš raksta: «Viss pasauliskais, visa telplaiciskā esamība man pastāv tāpēc, ka es to pieredzu, uztveru, atsaucu šo savu uztvērumu atmiņā un par to padomāju, spriežu par to, vērtēju, iekā-

roju utt...»¹⁵ Tas nenozīmē, ka E. Huserla fenomenoloģija apgalvo, ka pasaulē viss ir izzināms. E. Huserla filosofija pamato cilvēka imanento piederību pasaulei, kas ļoti labi redzams divos no viņa fenomenoloģijas izrietošajos pieņēmumos:

1) Cilvēks vienmēr ir tikai tādā pasaulē, kuru viņš ir konstituējis. Šeit un Tagad, un starp tādām lietām, kas ir priekš viņa;

2) Cilvēks var rīkoties tikai ar sev zināmām lietām un sev zināmā pasaulē, kur cilvēks domā, dzīvo un darbojas šajā priekš sevis konstituētajā pasaulē.

Lietas un pasaule E. Huserlam vienmēr ir pazīstamās lietas un pazīstamā apziņas pieredzes pasaule. Lietu savstarpējās attiecības un mūsu attieksme pret lietām nosaka mūsu garīgo pasauli, kas katru reizi konstituējas no jauna, tā paverot arvien jaunus lietu un pasaules tvēruma horizontus, ieviešot tajā jaunas jēgas.

Šie sapratnes horizonti izsaka nemitīgu pilnīgošanos caur lietām, kas kā jēgpilnas parādības ienāk un izzūd no mūsu apziņas plūsmas. Mēs katrs dzīvojam citādāku dzīvi, dzīvojam starp atšķirīgām lietām, atšķirīgām attieksmēm pret vienām un tām pašām lietām, dažādām garīgām pieredzēm, un to visu E. Huserls nosauc par dzīvespasauli. Tā ir pirmszinātniskā, ikdienas pasaule: «Tajā dzīvojam mēs paši, pakārtoti mūsu ķermeniski personālajam esamības veidam. Taču tajā mēs nesastopam it nekādas ģeometriskās idealitātes – nedz ģeometrisko telpu, nedz matemātisko laiku ar visiem to veidoliem.»¹⁶

Pasaule E. Huserla filosofijā nav dota kā atskaites punkts, kā absolūts, nemainīgs lielums, pēc kura mērīt visu esošo. Stabilais un neapšaubāmais punkts E. Huserla fenomenoloģijā ir nevis pasaule un lietas, bet gan apriori dotās absolūtās apziņas struktūras un kā tādas tās ir ideālas, kaut kas līdzīgs, piemēram, matemātiskai identitātei $X+Y = Y+X$, kur neatkarīgi no tā, kāda lieta stājas mainīgo X un Y vietās, identitāte savu būtību nemaina. Šāda ideāla vienādība dzīvespasaulē ir slēptā veidā, tā izgaismojas un ir definējama objektivizētajā zinātnes pasaulē. Ja šo skaidro domāšanu attiecinām uz transcendentālā Ego konstituēšanos, tad ieraugām universālas, nemainīgas struktūras. Bet ceļš līdz šīm struktūrām nav matemātiskās izskaitļošanas, objektivizētās domāšanas ceļš, tās ir tveramas evidencē un tīrā intuīcijā. Šīs struktūras ir jebkuras izziņas, sapratnes un pārdzīvojuma pamatā, kas tagad esošo pasauli izsaka priekš manis. Cita pasaule, kas vēlāk konstituēsies apziņā un attieksies pret pavisam citām lietām, arī notiks šajās pirmspieredzes struktūrās.

E. Huserla fenomenoloģijā ir tikai tās lietas un pasaule, ko zinām un tveram pārdzīvojumā. Šajā gadījumā lieta ir dēļ tā, lai pamatotu un atklātu cilvēka aprioro būtību. Cilvēka apriorā būtība nav «balta lapa», uz kuras dzīve un pieredze atstāj savus nospiedumus, bet tā ir pašdota spēja vērot lietas, zināt lietas, spriest par tām.

E. Huserla fenomenoloģija neizstata Es ārpus apziņas un lietām. Cilvēka apriorā būtība atklājas caur lietu tiešu tvērumu. E. Huserls sāk ar lietām un nonāk līdz būtībām. Fenomenoloģijas virziens lietu izziņā ir lieta – Es – un tad atkal atpakaļ pie lietām, caur kurām var redzēt Es neapšaubāmību.

E. Huserla interese nav vērsta uz to, kuras lietas varam izziņāt, kuras ne. Tāpat arī lietas viņa filosofijā nav skatītas kā izziņāmu vai neizziņāmu lietu kopums, bet tā gan parāda, ka viss, ko zinām, ko pārdzīvojam, ir pasaule priekš mums, tverta apziņā.

Fenomenoloģija, tāpat kā jebkura cita filosofija, ir par cilvēku, bet par lietām tikai tik daudz, cik tās ir cilvēkam un ap cilvēku. (...) Kā redzams E. Huserla fenomenoloģijā, bez lietām neatklātos cilvēka apriorā būtība. Bet tas, ka E. Huserla filosofija koncentrējas ap izziņas iespējamības analīzēm, nekādi nenorāda uz to, ka lietu izziņa ir atkarīga tikai no Es varēšanas un gribēšanas, jo izziņāt lietu mēs varam no pašas lietas, kā tā sevi rāda. E. Huserla filosofijā pastāv saikne starp lietas parādību un lietas priekšmetiskumu, kas arī veido lietas dotību un norāda uz pašas lietas struktūru.

Fenomenoloģija atļauj (...) ņemt pašu lietu un skatīt to ontoloģiski no lietas dotības. To apliecina E. Huserla filosofijā skatītie laikobjekti, kuru analīzi viņš šķir no objektiem, kam nepiemīt iekšējs laiks: «Tie fenomeni, kuri konstituē laiku, tātad ir evidentā kārtā pilnīgi citas priekšmetiskās dabas nekā tie, kuri paši ir konstituēti laikā.»¹⁷ E. Huserls kā noteiktu laikobjektu skata skaņu, melodiju nolūkā parādīt cilvēkam imanenti piemītošo iekšējās laikpziņas plūsmu. Tāpat kā noteiktu lietu viņš skata arī, piemēram, sarkano krāsu. Krāsa nav laikobjekts, bet tā, tāpat kā jebkurš cits fenomens, no savas priekšmetiskās un parādības dotības atklāj sarkanā sarkaniskumu vispār, sarkanā jēgu: «Runa ir par sarkanā universālo būtību vai jēgu un tās dotību universālā vērojumā.»¹⁸ Lietas būtību E. Huserls raksturo ar tai piemītošām divām dotībām: priekšmetisko dotību un parādības dotību. Lieta kā parādība apziņā nezaudē savu priekšmetisko dotību, bet no tās rāda sevi. Šo Edmunda Huserla fenomenoloģijas nostādni tālāk izmanto Martīns Heidegers.

Lietas lietiskums

M. Heidegera filosofija attīstās ne tikai no E. Huserla jau iezīmētās lietas ontoloģiskās struktūras – parādības dotības un priekšmetiskā dotības, bet tā izaug arī no fenomenoloģijā izstrādātās pasaules un lietu konstituēšanās idejas, no dzīvespasaules.

M. Heidegera filosofija līdzās fenomenoloģijas «atļaušanai» paņem lietu un skatīt lietas būtību, atdzīvina grieķisko tradīciju. M. Heidegera fundamentālontoloģija ir savdabīgs grieķiskās domāšanas un 20. gadsimta filosofijas apvienojums.

Lietai ir fundamentāla nozīme pirmssokratiķu domāšanā. Senākais Rietumu domāšanas izteikums, kā tas raksturots Martīna Heidegera darbā «Anaksimandra izteikums», ir par lietām. Anaksimandrs (Anaximandros) (ap 611. – 546. g. pr. Kr.) teica: «No kā lietas gūst savu rašanos, tur nepieciešami notiek arī to iznīcība; jo tās viena otrai maksā sodu un izpirkumu par savu nekrietnību pēc noliktā laika.»¹⁹ Šis

izteikums pasaka, ka:

- 1) lietas rodas un pašas beidzas, lietu nosaka rašanās un iznīcība;
- 2) lietas ir laikā un lietas ir attiecībās cita ar citu;
- 3) lietas par savu nekrietnību (nepatiesību) saņem sodu, kas tām ir jāizpērk,

un to nosaka laika kārtība.

Martīns Heidegers saka par Anaksimandra izteikumu, ka «izteikums runā par daudzējādi esošo kopumā. Taču pie esošā pieder ne tikai lietas. Arī cilvēki un cilvēka izgatavotās lietas un cilvēka darbības un pieļāvuma rezultātā iedibinātie stāvokļi vai izraisītie apstākļi pieder pie esošā. Arī demoniskās vai dievišķās lietas pieder pie esošā. Tas viss ne tikai arī ir, bet ir esošāks nekā vienkārši lietas.»²⁰ Lieta šeit nav tikai akmens, zeme vai debess, lieta M. Heidegeram ir arī augstākās un beidzamās lietas kā Nāve un Tiesa,²¹ kā arī viss materiālais un ne-materiālais, ko radījis cilvēks, viss, kas ir esošs. Esošais ir visas lietas, ar ko mums veidojas jēlkādas attiecības, to skaitā arī jūtas, pārdzīvojumi, notikumi, domas, idejas.

Pamatos reālās attiecības starp cilvēku un lietām nav mainījušās kopš Anaksimandra laikiem: mēs tās redzam, dzirdam, domājam, izmantojam, jūtam, pārdzīvojam utt. Mēs nevaram fundamentāli mainīt lietu kārtību pasaulē, piemēram, neļaut līt lietum, aizliegt uzlekt saulei, novērst pavasara sākšanos, tāpat arī mēs nevaram mainīt uztveres un izziņas spēju pamatus, mēs varam tos tikai attīstīt un pilnveidot. Bet mēs varam no jauna pārdomāt lietu nozīmi un šajā no jauna domāšanā par lietām ieraugām ne tikai jaunas lietas ap mums un priekš mums, bet arī dziļāk saprotam, kas esam paši starp lietām pasaulē.

Līdzās Anaksimandra izteikumam minēšu vēl piemēru no grieķu filosofijas, kas lietas skaidrojumu pamato ar cilvēka attieksmi pret lietu: Platons (427.–347. g. pr. Kr.) dialogā «Protagors», stāstot Sokrata (Sokratēs) sarunu ar Protagoru (Protagoras), raksta: «Patiešām,» teica Protagors, «taisnīgums kaut kādā ziņā ir līdzīgs dievbijībai; zināmā mērā jebkura lieta ir līdzīga jebkurai. Arī baltais savā ziņā ir līdzīgs melnajam un cietais – mīkstajam, tāpat visas pārējās lietas, kas šķiet esam viskrasākie pretstati. Arī sejas daļas, par kurām pirmīt sacījām, ka ikvienai esot savs uzdevums un ka neviena neesot līdzīga citai, zināmā mērā ir līdzīgas, līdzinās cita citai. Un tā tu varētu šādā veidā, ja gribētu, pierādīt, ka arī tās visas līdzinās citām. Taču nav pieļaujams dēvēt par līdzīgām tādas lietas, kurām piemīt tikai daļēja līdzība, tāpat – par nelīdzīgām tādas, kurām ir tikai daļēja nelīdzība, lai arī cik nenozīmīgs būtu līdzīgais.»²²

Citāts no Platona dialoga apliecina divējādu lietu sapratni. Vienu, ka arī atšķirībā «jebkura lieta ir līdzīga jebkurai», un otru, kas ir saskaņā ar Protagora vēsturisko Homo mensura tēzi, ka «Visu lietu (proti, kas cilvēkam vajadzīgas un ierastas un līdz ar to pastāvīgi atrodas ap viņu) mērs ir (katrreiz kāds) cilvēks, klātesošo – ka tās ir klāt tā, kā tās ir, bet to, kurām liegta klātbūtība, – ka tās nav klāt.»²³ Anaksimandra izteikumā uzsvars ir uz pašu lietu, bet Protagora lietu mērs nav tik daudz pati lieta, cik cilvēka skatījums uz lietām un sapratne par tām.

Šie divi no antīkās filosofijas vispārzināmie – Anaksimandra un Protagora – izteikumi parāda dažādus domāšanas ceļus. Rietumu filosofija izvēlējās otro ceļu – skatīt lietas ap sevi pēc cilvēka mēra, ko M. Heidegers raksturoja kā filosofijas maldu ceļu: «Mēs – ja esam vēsturiski – neesam ne lielā, ne mazā atstatumā no grieķiem. Taču mēs esam maldos attiecībā pret viņiem.»²⁴

Saskaņā ar M. Heidegera filosofiju, maldu ceļos ir nonākusi Imanuela Kanta (1724–1804) izziņas spēju kritika, kas lietas pakārto sev. Par sevi I. Kants teica: «Es lietas pakārtoju sev, nevis sevi lietām.» Uzskatāms piemērs šādiem domāšanas maldu ceļiem ir Renē Dekarta (Descartes) (1596–1650) kartēzistiskais Es, kas visu apšaubā, arī izplatītās lietas ap sevi, bet šaubas ir tās, kas apliecina Es neapšaubāmību, jo, ja Es šaubos, tad esmu, jo, ja Es domāju, tad esmu.

Darbā «Pasaules ainas laiks» M. Heidegers pamato, ka Protagora tēze nav jāskata pēc jaunlaiku filosofijas mērauklas (.). Cilvēks kā visu lietu mērs Protagoram nav vienādojams ar R. Dekarta izzinošo subjektu, un visas Protagora un jaunlaiku filosofijas nostādnes ir atšķirīgas. M. Heidegers par Protagora izteikumu raksta: «Cilvēks mēru, pēc kura vajadzētu savienot visu esošo tā esamībā, neatvedina no kāda nošķirta Es. Cilvēks ar grieķisko pamatattieksmi pret esošo un tā neapslēptību ir mērs par tik, par cik viņš saņem savu mērītību no ierobežotā neapslēptības loka .. Tādēļ Protagors saka: zināt kaut ko par dieviem es neesmu spējīgs (grieķiski tas nozīmē – kaut ko skatīt sejā) – ne to, ka tie ir, ne to, ka to nav, ne – kādi tie ir pēc izskata.»²⁵

M. Heidegers uzskata, ka jaunlaiku filosofija ir attālinājusies no grieķiskās domas aizsākumiem, tāpēc tām ir atšķirīgs cilvēka skaidrojums, un «grieķu sofistiskā nekāds subjektīvisms nav iespējams, jo cilvēks nevar būt *subjectum*; viņš nevar par to kļūt, jo esamība tajā ir klātbūtīga un patiesība – neapslēptība .. Turpretim cilvēks kā priekšstatots subjekts fantazē, t.i., viņš iet *imaginatio* ceļu, ciktāl viņa priekšstats iezīmē esošo kā priekšmetisko pasaulē kā ainā».²⁶ Grieķiem, tāpat kā M. Heidegeram, pasaule un lieta nav priekšstatīta domāšanas sakārtotajā ainā, bet pasaule pasauliskojas un lieta lietiskojas arvien no jauna, tā izgaismojas un atklājas no sevis, no apslēptības ieiet neapslēptībā, vienmēr būdama klāt esamībā, tāpat kā cilvēks vienmēr ir klātesošs esamībā.

M. Heidegera «pasaules pasauliskošanās» ir līdzīga E. Huserla «pasaules konstitūēšanai». E. Huserla fenomenoloģijā cilvēks atrodas vienmēr kādā priekš sevis esošā konstitūētā pasaulē, un M. Heidegera fundamentālonoloģijā pasaule pasauliskojoeties iziet no apslēptības, klātbūdama esamībai un klātesamībai. Martīna Heidegera filosofijas skatījums uz lietām tomēr ir atšķirīgs no šī skatījuma E. Huserla fenomenoloģijā. Šajā atšķirībā noteicošā ir jēdzienam «lieta» ierādītā vieta – E. Huserlam lieta ir dēļ kaut kā, M. Heidegeram *lieta ir* un tikai pēc tam dēļ kaut kā. M. Heidegers skata:

- 1) lietas sākotni un lietiskumu, lietas kodolu un būtību;
- 2) lietu daudzveidību pasaulē, kur lietas ir viss esošais, un tās ir atšķirīgas;

- 3) lietu struktūru pasaulē kopā ar esamību un klātesamību;
- 4) lietu kā patiesības notikšanas vietu;
- 5) lietas lietiskošanos un pasaules pasauliskošanos.

Martīna Heidegera filosofijā lietas domāšana, tāpat kā jautājuma par esamību nemitīga izvirzīšana no jauna, ir sava veida pazaudētās domāšanas sākotnes meklēšana. Svarīgākais jautājums viņa filosofijā ir jautājums par esamību, kas nemitīgi jājautā no jauna, lai nezaudētu saikni ar sākotni. Martīnu Heidegeru saista filosofijas sākotne. Pārliecība, ka būtība ir sākotnē, ir attiecināma uz M. Heidegera filosofiju kopumā. Ikvienu savas filosofijas jautājumu viņš skata no sākotnes: patiesību no patiesības, domāšanu no domāšanas, esamību no esamības, bet nevis no kā cita. Saskaņā ar M. Heidegera filosofiju lietas sākotne ir pašā lietā un nekur citur. Par šo sākotni mēs nevaram pateikt, kamēr tā mums nav atklājusies, atraisījusies no savas apslēptības. «Sākotne šeit nozīmē to, no kurienes kāda lieta ir kļuvusi par to, kas tā ir un kāda tā ir. To, kas ir kaut kas tā, kā tas ir, mēs saucam par būtību. Sākotne ir būtības izcelsme.»²⁷ M. Heidegera skatījums uz lietām, sākotni, būtību nav grieķiskās domāšanas kopēšana, tas ir no pirmssokratiskās filosofijas atšķirīgs skatījums. Paši pirmie Rietumu domātāji meklēja arhē – kopīgu pirm pamatu lietu daudzībai. Pirmssokratiskos domātājus interesē lietu rašanās cēloņi, viņi vēro lietas un meklē vienotu pamatu lietu mainībai, uzdodot jautājumu: Kā ir lietas? Un lietu daudzības pamatojumu viņi atrada nevis pašā lietā, bet kādā pirmvielā kā, piemēram, uguns, ūdens, gaiss, zeme. Martīna Heidegera filosofija vairāk koncentrēta uz pašu lietu un tās lietiskumu, jo lietas sākotne ir lietas būtība, un lietas būtība ir lietas lietiskumā, lieta ir viss esošais, kas vispār ir.

Martīna Heidegera filosofija ir grieķiska un reizē mūsdienīga filosofijas atkalpārdomāšana, kam nepieciešama īpaša attieksme un līdzpārdzīvojums. Tai nevar piekļūt no subjekta pozīcijām, to nevar analizēt un izskaitļot. M. Heidegera atstātie teksti runā paši savā valodā un apliecina paša M. Heidegera filosofijā teikto, ka patiesība mums atklājas tikai tādā mērā, kādā tā no savas apslēptības izgaismojas neapslēptībā un arī tikai tad, ja esam spējīgi būt tai klāt. Tas ir līdzīgi tam kā M. Heidegers rakstīja par Protagora tēzi, ka mēru, ar kādu cilvēks skatās uz lietām, nosaka ne tik daudz cilvēkam piemītošais mērs un varēšana, bet gan cilvēka piederība klātbūtīgajam. Šī piederība klātbūtīgajam nosaka robežas, kādās mēs spējam skatīt lietas. Tas ir savstarpējs ieinteresētības un atvērtības tīkls, kas veidojas starp cilvēku un lietām. Cilvēku M. Heidegers domā piederībā ne tikai cilvēkam pašam, bet visam, kas ir, esamībai, kurā cilvēks vienmēr atrodas, cilvēku viņš jēdzieniski tver kā klātesamību (Dasein). M. Heidegera filosofijā attieksme pret lietām veido cilvēka (klātesamības) dziļāko sapratni pašam par sevi kā piederošu esamībai un eksistējošu esamībā, kur klātesamībai piemīt pašai sava esamības izpratne.

Klātesamība ir saprotama kā cilvēks, kas nekad nav domājams viens. Klātesamība vienmēr ir esamība pasaulē, esamība-iekš-pasaules. Klātesamība ir esošais, kas saprot sevi esamībā un no savas esamības sapratnes saprot pasauli un lietas.

M. Heidegers jautā: «Ko tas varētu nozīmēt – aprakstīt 'pasauli' kā fenomenu?»²⁸ Šis ir fenomenoloģisks jautājums – tāpat kā visa M. Heidegera filosofija, arī viņa vēlīnais periods nav brīvs no fenomenoloģiskas pieejas. Viņš raksta: «Fenomens fenomenoloģiskā nozīmē bija formāli noteikts kā tas, kas rāda sevi kā būtību un būtības struktūru.»²⁹ Fenomens, kas rāda sevi mums, ir vērtību saturoša lieta. Tā vienmēr ir esoša priekš mums, neatkarīgi no tā, vai lieta ir vienkārši lieta – kā koki, kalni, zvaigznes, vai tas ir mākslasdarbs un dzeja. Ja mēs kaut ko zinām par lietām, tās ir vērtību saturošas, un tieši šīs – kādu vērtību saturošās lietas – nosaka pasauli. M. Heidegera vērtību saturošās lietas izsaka gandrīz to pašu, ko E. Huserla lietas kā jēgpilni fenomeni, kas konstituē pasauli. Ja E. Huserlam konstituētā pasaule ir apziņas dzīvespasaule, tad M. Heidegeram pasaules pasaulība ir klātesamība-iekšpasaules. Pasaules un lietas M. Heidegeram, tāpat kā E. Huserlam, nav aprioras, bet tās satur apriori dotu iespēju atklāties. Atklāties lieta var tikai tad, ja klātesamība pret lietu ir norūpētības, ieinteresētības attiecībās, ja lieta ir rīks vai līdzeklis un ir pa rokai esoša. Lieta, kas atrodas pa rokai, ir «esošā ontoloģiski kategoriāla noteiksme, kāda tā ir pati par sevi».³⁰

Šīs struktūras, kuras izzīmē M. Heidegers, ir ontoloģiskas. M. Heidegera filosofija neatkārt E. Huserla smalki izstrādāto un analizēto fenomenoloģiju, bet atklāj aprioras struktūras, kas nosaka klātesamības, lietas, pasaules savstarpēju kopā būšanu. Klātesamības struktūru nosaka trīs pamatmodi: 1) noskaņojums, 2) sapratne, 3) runa. Atšķirībā no E. Huserla fenomenoloģijas, kurā intence ir jebkura apziņas vērstība, to skaitā saprašana, rūpēšanās, noskaņotība utt., M. Heidegera fundamentālonoloģija izceļ šīs dažas intences, parāda tām ontoloģisku statusu. Tās nav pārejošas intences, kas var mainīties, bet tās ir klātesamības imanentie stāvokļi – rūpes, noskaņojums, sapratne, runa. Šī struktūra nosaka klātesamības attieksmi gan pašai pret sevi, gan pret lietām, tā raksturo eksistenci pasaulē kopā ar citiem. Šie citi ir gan cilvēki, gan lietas. Reālā lietu kārtība pasaulē nemainās no tā, ka M. Heidegers lietas-klātesamības-pasaules struktūras skata horizontā (...). M. Heidegers atsakās no iepriekš filosofijā lietotā Es, Ego, atsakās pat no jēdziena cilvēks, jo visa iepriekšējā filosofiskā pieredze un sapratne par cilvēku atšķiras no M. Heidegera filosofijā analizētās klātesamības (Dasein).

Klātesamība iezīmē jaunus sapratnes horizontus par cilvēka būšanu pasaulē, viņa attiecībām ar sevi un citiem. Klātesamība vienmēr ir atvērta sev, pasaulei, lietām, un klātesamība ir vieta, kurā izgaismojas pasaule. Klātesamības pamatstāvoklis ir rūpes, tā vienmēr ir norūpētības stāvoklī gan pati pret sevi, gan lietām: «Klātesamības būtību mēs varam redzēt kā rūpes.»³¹ Mēs jau pirms attiecībām ar kādu konkrētu lietu esam norūpētības stāvoklī, tāpat kā mēs jau esam pasaulē starp lietām, vai mēs to gribam, vai negribam. «Pasaule mūždien ir tas nepriekšmetiskais, kā varā mēs esam.»³² M. Heidegera izanalizētais klātesamības ontoloģiskais raksturojums attiecas pret lietām negriboši, tas atļauj lietām atklāties, tās atstājot mierā.

Ja E. Huserls jautā: «Kā izziņa var tikt skaidrībā par savu saskaņu ar lietām?», tad M. Heidegera filosofija raisās no jautājuma: «Kas patiesībā ir lieta, kamēr tā ir lieta? Tā vaicādami mēs vēlamies iepazīt lietas esamību (lietiskumu). Vajag izzināt lietas lietiskumu.»³³ M. Heidegers saka, ka, nosakot lietas lietiskumu, mēs nosakām tās kodolu. Bet noteikt lietas lietiskumu var, tikai «nodrošinot lietai brīvu telpu, lai tā nepastarpināti varētu parādīt savu lietiskumu», un «ir jāļauj, lai lieta paliktu mierā pati ar sevi».³⁴ M. Heidegers raksta: «.. ceļu uz lietas lietiskumu mēs nedrīkstam izlauzt ar varu.»³⁵

Attieksme pret lietām M. Heidegera filosofijā ir izstrādāta tēma, un viņa vēlīnajā filosofijā tā sasniedz kulmināciju. M. Heidegers paziņo par cilvēka kundzisko attieksmi pret pasauli, kurā nonāk cilvēks, kas «iestata pasauli», «izstata jaunas lietas, ja to viņam trūkst», «aizstata lietas, ja tās viņu traucē», «pārstata lietas, ja tās novirza viņu no viņa domām», «izstata lietas, ja viņš iesaka tās pirkšanai un pārdošanai».³⁶ Šāds cilvēks, saskaņā ar Martīna Heidegera filosofiju, netver lietas lietiskumu, neļauj lietai būt pašai par sevi, bet jūtas kā saimnieks pār pasauli un lietām un ar savu gribēšanu aizklāj patiesību. Šādā attieksmē pret lietām patiesība paliek apslēpta – neredzēta, nedzirdēta, nesaprasta. Vardarbīga ielaušanās neļauj lietai atklāt tās lietiskumu, un cilvēks redz sevi kā visu lietu mēru. Šajā sevis tik ļoti lielā izstatišanās no pasaules «cilvēks kļūst par cilvēkmateriālu, kas tiek vērsts uz iepriekšstatītiem mērķiem».³⁷

Jo tālāk virzās M. Heidegera filosofija, jo lieta ieņem svarīgāku un noteicošāku vietu attiecībās ar cilvēku. Pietāte pret pasauli un lietām pieaug tādā mērā, ka būtiski mainās proporcijas starp cilvēka spējām tvert lietas un pašu lietu tās lietiskumā. Cilvēks ne tik daudz valda pār lietām, izstata sevi no lietu pasaules, bet vairāk klausās un ļauj lietai pašai atklāties. Šī lietas atklāšanās ir lietas atklāšanās klātesamībā, bet mēs to varam ieraudzīt tikai tad, ja attieksmē pret lietu atbrīvojamies no visiem iepriekšējiem mērķiem, gribas un varas. Ja mēs to nespējam, tad saglabājam neredzētības stāvokli pret lietu un tādējādi neredzam lietas būtību. E. Huserla fenomenoloģijā tas ir kaut kas līdzīgs empātijai, jo tikai iejutoties mēs saprotam un atgriezāties pie lietām.

(..) M. Heidegera filosofija lietu skata ontoloģiski, pamatojot to noteiktās ontoloģiskās struktūrās, kur lieta ir horizontālās attiecībās ar klātesamību, pasauli, un šajās struktūrās izgaismojas pašas lietas būtība. E. Huserls skata lietu kā mainīgu fenomenu, caur kuru redzam neapšaubāmas būtības. E. Huserla fenomenoloģija notiek dziļuma dimensijā – caur lietām pie būtībām, ar lietām uztvērumā līdz apziņas apriorajām struktūrām.

Tomēr 20. gadsimta filosofijā pastāv kopēja nostādne jautājumā par lietām, kas to atšķir no lietu skaidrojuma iepriekšējā Rietumu filosofijā. Skaidri ir redzama saistība starp «pasaules un lietu konstituēšanās» notikumu E. Huserla fenomenoloģijā un «pasaules pasauliskošanos» un «lietu lietiskošanos» M. Heidegera fundamentāloģijā. Jo par pasauli un lietām šeit var runāt tikai kā par klātesošām,

apziņā tvertām vai klātesamības norūpētības stāvoklī esošām. Lietas ir priekš mums, neskatoties uz to, ka M. Heidegera filosofijā lietas lietiskošanās ir lietas sākotne, bet E. Huserla fenomenoloģijā lieta, nezaudējot savu dotību, ir jēgpilna fenomena tvērums apziņā. 20. gadsimta filosofija novēršas no skaidra dalījuma subjekts un objekts, racionālā un empīriskā pasaule. Nostādne, ka objekts ir subjekta tvērumā, ir raksturīga 20. gadsimta filosofijai kopumā, līdz ar to lietas izpratne un skaidrojums iekļaujas domāšanas tradīcijā, kura skata:

lietu tās uztvērumā;

lietas attiecības ar cilvēkiem un citām lietām noteiktās struktūrās;

lietu jēgas veidošanos;

lietas, pasaules un cilvēka savstarpējo saistību un nosacītību;

lietas būtību tās lietiskumā un lietas struktūras.

20. gadsimta filosofijas uzmanībā nonāk konkrētu lietu ontoloģiska analīze, kā, piemēram, mūzikas darbs, literārs darbs, vārds, skaņa, mākslasdarbs. Atsevišķas lietas «piesakās», lai tās izanalizētu. M. Heidegers kā īpašu lietu analizē mākslasdarbu. Mākslasdarba lietiskums raksturo tā būtību: «Celtņē ir akmeniskums. Kokgriezumā ir kociskums. Gleznā ir krāsiskums. Vārdamākslā ir valodas skaniskums. Mūzikas darbā ir toņa skaniskums. Lietiskums ir tik neatdalāms no mākslasdarba, ka mums drīzāk pat jāsaka otrādi: celtniecība ir akmenī. Kokgriezums kokā. Glezna ir krāsā. Vārdamāksla valodas skaņā. Muzikālais darbs tonī.»³⁸ M. Heidegera filosofijā mākslasdarbs nav līdzvērtīgs citām lietām. Mākslasdarbs ir kas vairāk nekā vienkārši lieta – koks, akmens, krāsa. «.. Mākslasdarbs savos pamatos ir kaut kas cits, nevis lieta.»³⁹ Lietas esamības veids ir citāds nekā mākslas esamības veids. M. Heidegers raksta, ka lietām pastāvīgumu piešķir to iekšējais kodols, kuru var nosaukt par vielas vieliskumu.

Mūzikas darba kodols ir skaniskums. Mūzikas darbs ir noformētas skaņas, kur skaņa ir viela un skaņu kārtība ir forma. Lietiskais mākslasdarbā ir viela, kas to veido. Piemēram, muzikālu darbu mēs nevaram veidot no akmens vai krāsām. Mūzikas darbs, lai tas tiešām būtu mūzikas darbs, ir skaņās. M. Heidegers saka, ka viela ir mākslinieciskā veidojuma balsts un lauks.

M. Heidegers skata dažādas lietas: vienkārši lietu, darinājumu, mākslasdarbu, izstrādājumu. Vienkārši lieta var būt lieta, ja tā nav cilvēka darinājums, tā ir pati no sevis un sevī. Darinājums, izstrādājums, mākslasdarbs atšķiras no vienkāršas materiālas lietas. Atšķirībā no lietas izstrādājuma mākslasdarbs rada appasauli. Tām lietām, kuras savu esamību iegūst cilvēka darbības rezultātā, ir citāds kodols nekā vienkārši lietām – akmenim, kokam. Piemēram, gleznai, līdz ar tās krāsiskumu, vienmēr klātesošs ir mākslinieks un māksla pati. Māksla nav tikai krāsā; tās ir savstarpējas attiecības, kur vienlīdz nozīmīga ir mākslinieka spēja tvert mākslu un pašas mākslas spēja mākslasdarbā atklāt patiesību. «Tieši izcilajā mākslā – un vienīgi par tādu te ir runa – mākslinieks paliek it kā nomaļus no sava darba, viņš ļauj gandrīz vai radīšanā sevi iznīcinošam gājumam, lai priekšplānā izvīzītos dari-

nājums.»⁴⁰ Tāpēc M. Heidegers raksta, ka māksla ir patiesības notikšanas vieta. Šāda patiesības notikšanas vieta nav jebkura lieta un jebkura māksla. Patiesības notikšanas vieta ir tāds darinājums, kas nav veidots no aklas gribas un cilvēka izstāšanās ārpus lietām, bet kurā attiecības starp lietām un cilvēku ir abpusēji līdzvērtīgas.

Lietai ir pašai sava būtība, kas to atšķir no citām lietām, un lietas būtības redzējums ir vienlīdz nozīmīgs ar cilvēka spēju šīs lietas uztvert, izzināt, saprast. Latviešu valodā ir tulkoti vairāki M. Heidegera vēlinie darbi, kas skata jautājumu tieši par lietu: *Mākslasdarba sākotne, Lieta*.⁴¹ M. Heidegera vēlinajā filosofijā ir vairākas lietas, kam viņš pievērš īpašu uzmanību – mākslasdarbs, dzejojums, vienkārši lieta kā krūka. Atšķirībā no vienkārši lietas, māksladarbs un dzejojums ir lietas, kur raisās patiesība, tās abas ir piederošas esamībai un izsaka esamības vēsturisko likteni. Īpaši tas redzams Helderlīna (J. K. F. Hölderlin) un Rilkes (R. M. Rilke) dzejas analizē: pēc M. Heidegera uzskatiem, viņi runā no esamības, tā rādīdami esamības patiesību. Lai redzētu patiesību, mums nav jāiet nekur tālu prom, ir vienkārši jāļauj lietai būt savā atvērtībā un atklātībā.

Piezīmes

- ¹ *Heidegers M. Mākslasdarba sākotne // Heidegers M. Malkasceļi* [No vācu val. tulk. Rihards Kūlis]. – Rīga: Intelekts, 1998. – 12. lpp.
- ² *Huserls E. Fenomenoloģijas ideja. Pieci priekšlasījumi // Huserls E. Fenomenoloģija* [No vācu val. tulk. Rihards Kūlis un Aigars Dāboliņš]. – Rīga: FSI, 2002. – 16. lpp.
- ³ *Huserls E. Parīzes priekšlasījumi // Huserls E. Fenomenoloģija*. – 359. lpp.
- ⁴ *Ibid.* – 344. lpp.
- ⁵ *Huserls E. Garīgās pasaules konstituēšana // Huserls E. Fenomenoloģija*. – 112. lpp.
- ⁶ *Ibid.* – 158. lpp.
- ⁷ *Huserls E. Kartēziskās meditācijas // Huserls E. Fenomenoloģija*. – 331. lpp.
- ⁸ *Ibid.* – 267. lpp.
- ⁹ *Ibid.* – 264. lpp.
- ¹⁰ *Ibid.* – 274. lpp.
- ¹¹ *Ibid.* – 295. lpp.
- ¹² *Huserls E. Parīzes priekšlasījumi*. – 355. lpp.
- ¹³ *Husserl E. Cartezianische Meditationen // Husserl E. Gesammelte Schriften. Band 8*. – Hamburg: Felix Meiner Verlag, 1992. – S. 22; *Huserls E. Kartēziskās meditācijas*. – 240. lpp.
- ¹⁴ *Huserls E. Garīgās pasaules konstituēšana*. – 72.–73. lpp.
- ¹⁵ *Huserls E. Parīzes priekšlasījumi*. – 340.–341. lpp.
- ¹⁶ *Huserls E. Mūsdienu Eiropas zinātņu krīze un transcendentālā fenomenoloģija // Huserls E. Fenomenoloģija*. – 393. lpp.
- ¹⁷ *Huserls E. Iekšējās laikapziņas fenomenoloģija // Huserls E. Fenomenoloģija*. – 209. lpp.
- ¹⁸ *Huserls E. Fenomenoloģijas ideja. Pieci priekšlasījumi // Huserls E. Fenomenoloģija*. – 47. lpp.

- ¹⁹ *Heidegers M. Anaksimandra izteikums // Heidegers M. Malkasceļi.* – 218. lpp.
- ²⁰ *Ibid* – 223. lpp.
- ²¹ *Heidegers M. Mākslasdarba sākotne // Heidegers M. Malkasceļi.* – 12. lpp.
- ²² *Platons. Protagors // Dialogi un vēstules.* – Rīga: Zinātne, 1999. – 47. lpp.
- ²³ *Heidegers M. Pasaules ainas laiks// Heidegers M. Malkasceļi.* – 76. lpp.
- ²⁴ *Heidegers M. Anaksimandra izteikums// Heidegers M. Malkasceļi.* – 227.–228. lpp.
- ²⁵ *Heidegers M. Pasaules ainas laiks// Heidegers M. Malkasceļi.* – 77. lpp.
- ²⁶ *Ibid.* – 78. lpp.
- ²⁷ *Heidegers M. Mākslasdarba sākotne.* – 9. lpp.
- ²⁸ *Heidegger M. Sein und Zeit.* – Halle a.d.S.: Max Niemeyer Verlag, 1935. – S. 63.
- ²⁹ *Ibid.*
- ³⁰ *Ibid.* – S. 71.
- ³¹ *Ibid.* – S. 57.
- ³² *Heidegers M. Mākslasdarba sākotne.* – 29. lpp.
- ³³ *Ibid.* – 12. lpp.
- ³⁴ *Ibid.* – 15.–16. lpp.
- ³⁵ *Ibid.* – 20. lpp.
- ³⁶ *Heidegers M. Kam dzejniekam būt? // Heidegers M. Malkasceļi.* – 194. lpp.
- ³⁷ *Ibid.* – 195. lpp.
- ³⁸ *Heidegers M. Mākslasdarba sākotne.* – 11. lpp.
- ³⁹ *Ibid.*
- ⁴⁰ *Ibid.* – 26. lpp.
- ⁴¹ *Heidegers M. Lieta [No vācu val. tulk. R. Kūlis] // Kentauris XXI.* – 1998, Nr. 14. – 101.–113. lpp.; *Heidegers M. Mākslasdarba sākotne [No vācu val. tulk. R. Kūlis] // Kentauris XXI.* – 1992, Nr. 2. – 87. –102. lpp.

Filosofija

Vakarzemes bagātība

Letonikas
perspektīvas

Prieka fenomens

Tuvienes
estētikas/distances
kultūras

Heidegera skatījums uz Platonu

Par mākslasdarba
lietiskumu

Daudzpusīgā Eirodzīve

Meskirhe. pilsēta ar zvaigzni

S

T

a

n
tīņiem mo

a

m

I

14
A

Saturs

Maija Kūle, Velga Vēvere, Raivis Bičevskis. Martīns Heidegers
un eiropeiskās domāšanas formas. Ievads almanaha tematikā..... 8

Studijas I. Heidegers

Martīns Heidegers. Nabadzība..... 13

Raivis Bičevskis. Vakarzemes bagātība.

Martīna Heidegera priekšlasījums «Nabadzība»..... 19

Enriko Millers. «Ideja» un «patiesības» «esamība».

Heidegera skatījums uz Platonu..... 25

Andrejs Patkuls. Par zinātnes kā filosofijas formas problēmu Hēgeļa absolūtajā
ideālismā un Heidegera fundamentāloģijā..... 40

Māra Rubene. Tuvienes estētikas / distances kultūras:

Martīna Heidegera telpas fenomenoloģija..... 56

Linda Gediņa. Heidegera pasaules un valodas koncepcija..... 70

Ineta Kivle. Edmunda Huserla atgriešanās

pie lietām un Martīna Heidegera lietas lietiskums 81

Ieva Gintere. Par mākslasdarba lietiskumu 97

Studijas II. Letonika

Jānis Stradiņš. Dažas piezīmes par Letonikas perspektīvām 103

Ināra Klekere. Prieka fenomens 18. gadsimta pēdējās trešdaļas

un 19. gadsimta sākuma latviešu dzejas publikācijās 113

Studijas III. Klasikas interpretācijas

Žanete Narkēviča. Poiēsis, mimēsis un metaphora Aristoteļa «Poētikā» 123